

A demokratikus illúziók vége – Az Orbán-rendszer arccal a szélsőjobb felé

A 2017-es év első fele bővelkedett aggodalomra okot adó belpolitikai fejleményekben. Mindegyikkel egyenként nem foglalkozhatunk, hisz' nem akarunk felszínes politikai kommentárokba bocsátkozni. Ugyanakkor fontosnak tartjuk – és ezt alighanem olvasóink is (el)várják –, hogy amikor ilyen sűrű és válságos a magyar politikum, valamilyen állásfoglalást mégis csak közvétegyünk. Az alábbiakban néhány – szerintünk fontos – mozzanat bemutatásával kívánunk rámutatni az uralkodó tendenciákra.

Mindenekelőtt szögezzük le: a magyar fejlődés – a honi liberálisok meggyőződésével ellentétben – nem anomália. Szervesen illeszkedik a rendszerváltás után kialakult, kelet-európai oligarchikus kapitalizmusok, mondjuk így „korlátozottan” demokratikus, tekintélyuralmi – egyelőre nem nyíltan diktatórikus – menedzselési formáinak hosszú sorába. Gondoljunk csak az 1990-es évtized autoriter politikusaira, Tudmanra vagy Mečiarra, ma pedig Kaczyńskire, a Romániában működő titkosszolgálati-ügyszéki, a parlamentarizmust felülíró „mély államra”, vagy a Baltikum meglehetősen apartheid-jellegű államaira. Hogy ne is szóljunk a számos centrumországban jelenleg zajló jobbratolódási folyamatról, vagy a globális (fél)periféria olyan tekintélyelvű, illetve már teljesen diktatórikus államairól, mint Modi Indiája vagy Erdoğan Törökországa. De kétségtelen, hogy az utóbbi években, saját régiójában, Magyarország vált a legextrémebb példává.

2017 júniusának utolsó napjaiban, amikor jelen számunk szerkesztését lezárjuk, a magyar sajtó Orbán Viktor miniszterelnök Horthyt dicsőítő beszédétől hangos. A Hitlerrel szövetséges Horthy Miklós kormányzót Orbán „kivételes” államférfiként és a magyar nemzet megmentőjeként aposztrofálta. Kétségtelenül fontos momentum ez abban a folyamatban, amelynek célja a 2010-ben megszerzett s egyre korlátlanabbá váló hatalom bebetonozása. Horthy dicsőítésének közvetlen politikai jelentése abban áll, hogy a szélsőjobboldali szavazókat, a mostanában a politikai közép felé táncoló Jobbik elbizonytalanodott, hithű fasisztáit maga mögé állítsa.

Ám e lépés „üzenete” távolabbra mutat. Orbán életet akar lehelni a szélsőjobboldalba a baloldal és a liberálisok megfegyvelése érdekében, illetve azért, hogy a társadalom alsó osztályainak lehetséges tiltakozási mozgalmait csírájában elfojtsa. Orbán – szimbolikusan és gyakorlatilag

is – utat engedett a szélsőjobboldali fordulatnak, s láthatólag be is lépett annak előszobájába. Miután a tekintélyuralmi rendszer bevezetése úgy ment át a magyar társadalmon és az Európai Unió intézményein, mint kés a vajon, miért ne menne tovább ezen az úton, ha hatalmának megszilárdítását tekinti kizárólagos politikai céljának? De nézzük meg, kik gyülekeznek ebben az „előszobában”! A lesüllyedt vagy a lesüllyedéstől rettegő, mindenre kapható, könnyen megvásárolható kiségzisztenciák, a létbizonytalanságba taszított, rasszizmusba menekülő, szélsőséges csoportok, akiket a gyengécske – bármilyen értelemben vett – baloldal, nem is szólva az „oroszozó”, „putyinozó” és „kádározó” ruszofób liberálisokról, képtelen megszólítani.

A magyar értelmiség jelentős része azonban úgy tesz, mintha még mindig a fejlődés normális útjait járnánk. Ők a rendszer útítársai, akik Orbán előtt söprik a járdát. Nyilvánvaló, Orbán érzi, hogy a neohorthysta berendezkedés stabilizálási kísérlete szociális és erkölcsi válságba jutott. A további elszegényedés, a szociális, illetve oktatási szférák megnyirbálása, és a végtelen korrupció a társadalom széles köreiből aláássza a rendszer iránti bizalmat. Ő is tudja, hogy a polgári demokráciához demokratikus polgárságra lenne szükség. Miután azonban ez Magyarországon hiányzik, a rendszer megszilárdításához a társadalmi háttér szélsőjobboldali kiterjesztéséhez folyamodott. Orbán jövőképe a réges-rég túlhaladottnak hitt Horthy-rendszer lett.

Sokan érezték – joggal – mérföldkőnek az idén áprilisban megkezdődött CEU-ellenes offenzívát. Nem kell hosszasan ecsetelnünk, hogy mi történik az egyetemmel: a hatalom vélhetően be akarja zárni. Hogy mi is a fő motiváció? A belpolitikai okokból folytatott antiliberális hisztériakampány további feltüzelése, vagy valamiféle kísérlet a geopolitikai mozgástér növelésére, esetleg tárgyalóasztalhoz kerülni az új amerikai vezetéssel – ami talán Orbán nemzetközi ambícióinak lenne egyik eszköze? Valószínűleg mindez együtt. Az mindenesetre biztos, hogy a felsőoktatási pluralizmus politikai okokból való lerombolása újabb szintet jelent a magyarországi autoriter rendszer fejlődésében. Nem térünk ki most részletesen arra, hogy a CEU melletti kiállás miért magától értetődő. Igen, elmondható, hogy a CEU a rendszerváltás folyamatának tipikus intézménye, ahonnan túlnyomórészt – de nem kizárólag! – a poszt-szovjet térség (neo)liberális gazdasági-politikai-világnevezeti menedzserei kerülnek ki, illetve sokuk az anglo-amerikai akadémiai világba távozik budapesti tanulmányai után. Az intézményben azonban értékes kutatási és oktatási tevékenység zajlik, s (nem) mellesleg itt található az ország egyetlen használható, angol nyelvű társadalomtudományi könyvtára. Az egyetem emellett befogadott számos olyan tudóst is, akik a rendszerváltást kritikailag elemezték és elemzik.

Most az a kormány akarja elpusztítani az egyetemet, amely a magyarországi félperifériás kapitalizmus semmilyen aspektusán nem enyhít, épp ellenkezőleg, lassan megszünteti a legminimálisabb szociális infrastruktúrát is, és latin-amerikai szintre emeli a társadalmi egyenlőtlenségeket.

Nem feledkezhetünk meg továbbá arról sem, hogy CEU bezárásával egyidejűleg zajlik az állami egyetemek kiéheztetése, s tovább folytatódik a közoktatás leépítése is.

A CEU-val egy értékes tudományos műhely szűnik/szűnne meg, aminek helyén semmi új nem jön(ne) létre, főleg nem valami jobb. Így azt mondani, hogy a CEU az utóbbi huszonöt év „neokoloniális” fejlődésének tipikus intézménye, bizonyos értelemben ugyan igaz, ez azonban nem érv az ellen, hogy kiálljunk az intézmény mellett, mivel megszüntetése csak ugyanennek a lefelé tartó folyamatnak lenne egyik újabb állomása.

Mindez, persze, most megbosszulta magát annyiban, hogy a tavaszi tiltakozások megint nem terjedtek túl a budapesti – tágabb értelemben véve az akadémiai szférával valamilyen kapcsolatban álló – értelmiségen és diákságon, s valószínűleg nem sok rendőrnek remegett meg a keze, mert úgy érzi, hogy a CEU az övé is. Ennek ellenére igaz, hogy az oktatási infrastruktúra barbár szétrombolása végső soron az ő életük elleni támadás is. Ami a tüntetésekben ennél problematikusabb, nem annyira az, hogy csak a közvetlenül érintett fővárosi felső-középrétegek vettek részt benne, hanem hogy nem érezhetők erőfeszítések arra, hogy a tiltakozások megszólítsák a társadalom szélesebb rétegeit, amelyeket a kormányzat általános antiszociális és antidemokratikus kurzusa még súlyosabban érint.

Még egyszer: a CEU elleni támadás, a demokratikus politika felszámolása és az ország általános szociális krízise egymással nem állítható és állítandó szembe, épp ellenkezőleg: ezek az immár hosszú távra berendezkedő magyarországi oligarchikus rendszer egymással összefüggő elemei. De pontosan ennek az összefüggésnek kellene nyilvánvalóvá válnia és a tiltakozások középpontjába kerülnie ahhoz, hogy azok kritikus szintre tudjanak duzzadni, túllépve a relatíve privilegizált rétegek teljesen indokolt tiltakozó mozgalmán.

A történet végét egyelőre még nem látjuk, annyi azonban már bizonyos, hogy mára, a gyakran kollektív utcai mulatozásba fulladó tüntetések (most ki sem térve fokozatosan felerősödő, meglehetősen bizarr, ruszofób aspektusokról) a széles társadalmi támogatás hiányában teljesen kifulladásra kerültek.

Nem csak az intézménypusztítás maga, illetve az állami önkény általános fokozódása az, amiben a rendszer most „szintet lép”: az antiszemita retorika – Soros György démonizált személye elleni hisztériakampánnyal – tovább intézményesült, és egyúttal beépült a mindennapokba is. Ha a „Soros” szót a „zsidó”-ra cseréljük hazai propagandistáink kijelentéseiben, máris a hitleri Németország propagandaminiszterének, Goebbelsnek a szavai csengenek a fülünkben. A Magyarországon jelentős hagyományral és ezért sok „értő füllel” rendelkező antiszemitizmus ismert paneljei újra előjönnek a „nemzetidegen paraziták”-ról. Bár e diskurzus szelektív használata a rendszerváltás óta része a magyar jobboldal beszédmódjának, mára hivatalos állami nyelvezetté vált, ami jól mutatja, milyen messzire

jutottunk. Gyanezt az antikommunista-antiszemita nyelvezet használta a jobboldal akkor is, amikor a „nemzeti kultúra megőrzésének” jegyében eltávolította az egyetemes filozófiatörténet egyik legnagyobb alakja, Lukács György szobrát a budapesti Szent István parkból.

E diskurzus feltüzelése feltehetően része a Jobbikkal való hatalmi harcnak is. Úgy tűnik, hogy a kormányfővel szembekerült egykori főoligarcha, Simicska Lajos, még mindig hatalmasnak számító médiabirodalmával, az egykori szélsőjobboldali, manapság inkább középre húzó párt mögé állt, annak érdekében, hogy azt a 2018-as választásokon győzelemre segítse. Az, hogy a most már évek óta államilag futtatott idegen- és/vagy fajgyűlölő kampányoknak milyen pszichológiai hatásuk van és lesz, láthatóan nem számít. Ebben a fenyegető helyzetben, Orbán, úgy tűnik, minden eddiginél extrémebb módon teszi próbára politikai és értelmiségi apparátusát, összezárva a sorokat, végleg magához kötözve mindenkit. Azoknak, akik ezek után is vele tartanak, aligha lesz visszaút: számukra a hatalomban maradás immár túlélési kényszer.

És ez az, amit a tiltakozásokban, s a különféle ellenzéki kezdeményezésekben résztvevők jó része mintha nem látna, vagy nem akarna látni: Magyarország már rég elhagyta a parlamentáris demokrácia feltételrendszerét. Az utóbbi időben mégis újabb ellenzéki kezdeményezések jelentek meg, amelyek kiindulópontja, hogy megfelelő felkészüléssel megtörténhet a kormány választási úton történő leváltása. De ez valóban racionális elképzelés, s nem inkább illúziókergetés? Nyilvánvaló, hogy már a 2014-es választások is erősen manipuláltak voltak: korlátozott választási kampány, a választási törvény átszabása, pszeudopártok megjelenése stb. Nem tartjuk valószínűnek, hogy az a hatalom, amely ilyen messzire elment, választások útján, békésen átadná bárki másnak az ország kormányzását. Égető probléma továbbá, hogy a magyar társadalmon belül jelenleg nincsenek olyan érzelmi, politikai és szervezeti „erőforrások” amelyek akár csak a közelébe érhetnének a centralizált államhatalom szinte korlátlan anyagi lehetőségeinek.

Magyarországon a rendszerváltásokat – a történelmi példák alapján – kizárólag a külső feltételek megváltozása szokta előidézni. A belső politikai szereplők gyengesége miatt most is e forgatókönyv tűnik a legvalószínűbbnek. Az, hogy ez mikor és hogyan következik be, előreláthatatlan. Hogy a Nyugat milyen stratégiát fog követni Kelet-Európával, illetve Magyarországgal kapcsolatban, szintén kérdéses. Több forgatókönyv is a lehetőségek között szerepel. Nem zárható ki a rendszer stabilizálódása sem, hiszen nem Magyarország lenne az első olyan antidemokratikus állam, amely élvezzi az euroatlanti hatalmak támogatását. Ha pedig a destabilizáló hatások erősödnének – akár gazdasági okokból, akár a növekvő külső politikai nyomás miatt –, sajnos, az „ukrán” jellegű forgatókönyvek (Majdan) is elképzelhetőnek tűnnek ...

A szerkesztőség, 2017. június